

Asia: VN/33074/2023

## **Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta**

### Lausunnonantajan lausunto

#### **Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään**

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/33074/2023

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta. Esityksen alkoholilakia muutettaisiin siten, että mahdollistettaisiin alkoholiyhtiö Alko Oy:lle sekä vähittäismyyntiluvallisille toimijoille alkoholijuomien verkkokauppa sekä muut jakeluun ja noutoon perustuvat vähittäismyyntikonseptit, kuten alkoholijuomien toimitus.

EHYT kummeksuu tapaa, jossa alkoholilakia muutetaan hallituskauden aikana useilla erillisillä lakiesityksillä ilman kokonaisarviota muutosten vaikutuksista. Lausunnon kohteena olevaa muutosta tulisi arvioida myös suhteessa ulkomailta tehtäviin etäostoihin ja -myyntiin. Hallitusohjelmassa on linjattu, että nykyisen alkoholin vähittäismyyntin yksinoikeusjärjestelmän kansanterveydellistä asemaa ei muuteta. Todellisuudessa hallituksen esitykset kuitenkin toimivat päinvastaiseen suuntaan.

Hallituksen aiempi esitys 8-prosenttisten käymisteitse valmistettujen juomien vähittäismyyntin laajentamisesta on osoittautunut EU-oikeudellisesti ongelmalliseksi. Epäselvää on, että onko nyt esitetyn lakimuutoksen EU-oikeudelliset riskit arvioitu riittävän kattavasti. Hallitusohjelmaan on kirjattu yksiselitteisesti ”uudistukset toteutetaan EU-oikeuden näkökulmasta hyväksyttävällä tavalla”.

EHYT ei kannata esitettyä muutosta, joka sallisi alkoholijuomien verkkokaupan, jakelukanavien laajentamisen ja uudet vähittäismyyntikonseptit. Nähdäksemme muutos on ristiriidassa alkoholilain kansanterveyden suojeluun perustuvan tarkoituksen ja tavoitteen kanssa. Yhtä lailla esitetty muutos on ristiriidassa perustuslain 19. pykälän 3 momentin kanssa, joka määrittelee julkisen vallan tehtäväksi väestön terveyden edistämisen. Lakiesitys ei myöskään edistä perustuslain tavoitetta lasten hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaamiseksi.

Arvio vaikutuksista julkiseen talouteen

EHYT näkee, että esityksessä vaikutukset julkiseen talouteen on arvioitu puutteellisesti. Tutkimuksissa on todettu, että verotuksesta saatu taloudellinen tuotto ei riitä kattamaan alkoholihaitoista julkiselle sektorille aiheutuvia miljardiluokan kustannuksia (EHYT & FCG, 2024; WHO, 2012; WHO, 2021, Sornpaisarn ym., 2017). Alkoholilla on kaksi päävaikutusta toimivaan kansantalouteen: alkoholi 1) lisää julkisen sektorin kustannuksia ja 2) vähentää veronmaksajien määrää.

Alkoholin saatavuuden laajentaminen lisää kustannuksia julkisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa esimerkiksi lisäämällä sairaus- ja palvelutaakkaa (syövät, tapaturmat, lastensuojelu ym.). Lisäksi alkoholi kuormittaa muun muassa poliisia, oikeuslaitosta ja pelastustoimea. Jo nyt hyvinvointialueet tekevät merkittävää alijäämää eivätkä pysty suoriutumaan tehtävistään. FCG:n tekemän selvityksen (2024) mukaan alkoholi voi aiheuttaa pelkästään julkiselle terveydenhuollolle jopa 648 – 1 141 miljoonan euron vuosittaiset kustannukset.

Alkoholi lisää kestävyysvajetta viemällä ihmisiä pois työelämästä heikentäen tuottavuutta ja työkykyä. Tällöin menetetään merkittävää inhimillistä pääomaa ja työvoimaa. Alkoholi aiheuttaa yhteensä yli 37 000 ennen aikaisesti menetettyä elinvuotta joka vuosi. Menetetynä inhimillisenä pääomana tämä voi tarkoittaa jopa 1,6 miljardia euroa (FCG & EHYT, 2024).

Alkoholihaittojen ehkäisy on yhteiskunnalle edullisempaa kuin päihdehoito ja muu korjaava työ. Julkisen talouden näkökulmasta tutkitusti kustannustehokkaimpia keinoja alkoholihaittojen ehkäisemiseksi ovat saatavuuden, hinnan ja markkinoinnin sääntely (WHO, 2021). Jos sääntelyä puretaan, tulisi panostaa entistä enemmän yksilö- ja yhteisötason ehkäisyyn, mutta samaan aikaan näistä leikataan hyvinvointialueiden sopeuttaessa toimintaa ja järjestörahoituksen pienentyessä.

EHYT esittää, että alkoholin vaikutuksista julkiseen talouteen tulisi tehdä laaja selvitys, joka ottaisi huomioon kaikki yhteiskunnalle koituvat kustannukset. Edellinen THL:n tekemä tutkimus on vuodelta 2013. Päihdetutkimus ja -seuranta on Suomessa aliresursoitua, mikä osaltaan vaikeuttaa tietoon perustuvaa päätöksentekoa.

## Arvio vaikutuksista yrityksiin

EHYT muistuttaa, että alkoholipoliitikkaa tulee ensi sijassa ohjata sosiaali- ja terveystieteellisiin intresseihin eikä elinkeinon etua korostaen. Alkoholi on merkittävä taustatekijä suomalaisten sairaustaakalle sekä työ- ja toimintakyvylle. Alkoholipoliitikan tavoitteena tulee olla kokonaiskulutuksen alentaminen, eriarvoisuuden kaventaminen, terveyserojen pienentäminen ja haittojen vähentäminen tutkittuun tietoon perustuen.

Lakiesityksessä suunnitellaan ikäraja- ja päihdevalvontavastuun siirtämistä läheteille, jotka luovuttavat alkoholin tilaajalle. On kuitenkin epärealista nähdä, että lähetit kieltäytyisivät luovuttamasta tuotetta alaikäiselle tai päihtyneille, jos tästä koituu heille ylimääräisiä kustannuksia esimerkiksi tuotteen takaisinkuljetuksen osalta.

Lisäksi tulisi arvioida vaikutukset toimittavan yrityksen läheteihin, joille syntyy merkittävä työturvallisuusriski, jos he toimittavat alkoholia yksin. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat esimerkiksi toimiluvalla toimivat kuljettajat, jotka toimivat ilman työsuhdetta. Epäselväksi jää, tuleeko läheteille vastaava rikosoikeudellinen vastuu kuin on vähittäismyynnissä ja anniskelussa, jos eivät tee lainmukaista valvontaa. Esityksestä herää kysymys, mikä on lähetin vastuu, jos hänellä herää huoli tilauksen tehneen perheen lapsista.

Suomalaisilla ei näytä olevan luottamusta ikärajojen ja päihtyneille myynnin kiellon tehokkaaseen valvontaan, mikäli kotiinkuljetus sallitaan. Hätkähdyttävää on, että Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2024 Alkoholipoliittiset mielipiteet -kyselyssä 75 prosenttia vastaajista ei luottanut lainkaan tai luotti vain melko vähän valvonnan tehokkuuteen mahdollisen alkoholin kotiinkuljetuksen osalta.

Lakiesityksessä on arvioitu kotiinkuljetuksen vaikutuksia yrityksiin, joiden toimiala on alkoholin tuotanto, myynti tai jakelu. Alkoholi vaikuttaa kuitenkin laajemmin yrityksiin, koska suurin osa suomalaisista kuluttaa alkoholia. On arvioitu, että alkoholin käyttö aiheuttaa suomalaisilla työpaikoilla 500 miljoonan euron suuruiset vuosittaiset kustannukset, jotka syntyvät poissaolojen ja alentuneen tuottavuuden, lyhentyneiden työurien sekä työtapaturmien kautta (Miettinen & Rantapaska, 2018.)

Esimerkiksi lisääntynyt etätyö yhdessä kotiinkuljetuksen kanssa uhkaa kasvattaa työelämään kohdistuvia kustannuksia ja muita haittoja. Etätyö on yhdistetty erityisesti koronapandemian aikana suurempaan alkoholinkulutukseen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tehty havaintoja siitä, että alkoholinkulutus ennen viittä iltapäivällä lisääntyi. On mahdollista, että kotiinkuljetuksen helppous yhdistettynä kotona työskentelyyn houkuttaa paitsi kuluttamaan alkoholia enemmän myös aloittamaan alkoholinkulutuksen joko jo työpäivän aikana tai heti sen päätyttyä (Nielsen & ym. 2021 ja Boschuetz, N. & ym., 2020).

Työkyvyn aleneminen ja työkyvyttömyys alkoholiperäisistä syistä on merkittävä riski yrityksille sekä yhteiskunnalle, mikä tulisi ottaa huomioon alkoholilainsäädäntöä tehdessä. Alkoholihaitat muulle yritys- ja elinkeinotoiminnalle on kuitenkin jätetty vaikutusten arvioinnin ulkopuolelle.

Arvio vaikutuksista viranomaisten toimintaan

Kotiinkuljetuksen salliminen tulee olennaisesti heikentämään sekä juomat luovuttavan henkilön mahdollisuuksia valvoa alkoholilaissa säädettyjen kieltojen noudattamista että viranomaisen valvontamahdollisuuksia.

Esityksessä on arvioitu kattavasti vaikutuksia viranomaisten toimintaan. Nykyisin ikärajavaivonta on perustunut vahvasti toimijoiden omavalvontatoimintaan, jota on kehitetty osana PAKKA-toimintamallia. Ikärajavaivonnan haasteena on edelleen, että valtakunnallista tietoa ikärajavaivonnan onnistumisesta ei ole saatavilla kuin kaupan alan toimijoilta itseltään ja hajanaisesti eri kunnilta.

Viranomaisille tuleekin taata mahdollisuus varmentaa, että luvanhaltijat toteuttavat velvoitteensa. Lakiin tulee kirjata viranomaisen laajat valvontamahdollisuudet sisältäen myös ostokokeet ja laajat tiedonsaantioikeudet. Pelkästään omavalvontaan perustuva järjestelmä ei takaa laadukasta arviointitietoa ikäraja- tai päihtymysvalvonnan toteuttamisesta tai alkoholihaittojen lisääntymisestä. Täten on jälkikäteen vaikea arvioida lain mahdollisia vaikutuksia. Esityksen arvioinnissa tulisi myös ottaa huomioon, että Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle taataan riittävät resurssit kattavan vaikutusten arvioinnin toteuttamiseen.

Nykyisellään esityksessä on varattu 320 000 euroa eli neljä henkilötyövuotta aluehallintovirastoille valvonnan lisääntymisen johdosta. Määrä on täysin alimitoitettu valvomaan käytännössä rajatonta määrää luovutuspaikkoja toimintamallilla, jota ei vielä ole kehitetty. Valvontaresurssi tulisi vähintään nelinkertaistaa. Viranomaisille tulee säätää oikeus seurata ikäraja- ja päihdevalvonnan teknistä toteutusta, myös tähän tulisi ohjata resursseja.

Vaikutukset hyvinvointiin ja terveyteen

Esityksessä on varsin kattavasti analysoitu muutoksen vaikutuksia ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Alkoholihaittojen tiedetään vaikuttavan kielteisesti ihmisten terveyteen ja olevan taustalla yli 200 eri sairaudessa.

Alkoholin kotiinkuljetukseen liittyvissä tutkimuksissa on johdonmukaisesti havaittu, että kotiinkuljetus lisää alkoholinkulutusta ja on yhteydessä humalahakuiseen alkoholinkulutukseen. Monissa maissa on havaittu, että kotiinkuljetusta hyödyntävät todennäköisemmin alkoholin riskikuluttajat (Grossman, E. & ym. 2022). Esityksen terveystaikutukset todennäköisesti lisäävät terveyden eriarvoisuutta Suomessa.

Australiassa tehdyssä tutkimuksessa jopa viidennes kotiinkuljetusta käyttävistä toi esille, että kotiinkuljetus on mahdollistanut alkoholin juomisen jatkamisen, kun juomat ovat loppuneet. Heistä noin kolmannes ilmaisi, että olisi lopettanut juomisen, jos alkoholia ei olisi saanut kotiin kuljetettuna. Lisäksi toisessa tutkimuksessa havaittiin, että saman päivän pikalähettyksiä hyödynsivät erityisesti alkoholia riskitasolla kuluttavat (mm. Colbert, S. & ym., 2023 ja Coomber, K & ym. 2024).

THL on todennut, että alkoholijuomien tyyppisiin juomistilanne Suomessa on kotiympäristö (oma tai toisen koti tai muu yksityinen tila) (Mäkelä ym. 2023), joten alkoholijuomien kotiinkuljetukseen liittyy erityistä huolta myös tästä näkökulmasta. On selvää, että erityisesti nopeasti saman päivän aikana kotiin toimitettavat alkoholilähettykset ovat ongelmallisia riskikulutuksen näkökulmasta. Suomessa noin 15 % miehistä ja 9 % naisista juo yli riskirajojen.

Alkoholin saatavuuden kasvu, kulutuksen siirtyminen ravintoloiden kaltaisten valvottujen tilojen sijasta kotioloihin sekä pidempi yhtäjaksoinen juominen voivat lisätä perhe- ja lähisuhdeväkivallan määrää. Lähisuhdeväkivallasta suuri osa tapahtuu, kun väkivallan tekijä, uhri tai molemmat ovat käyttäneet alkoholia (mm. Livingston, M., 2011). Suomessa myös 70 % murhista ja tapoista tapahtuu alkoholin vaikutuksen alaisena (Henkirikostilasto, 2020).

Kotiinkuljetus voi lisätä ikääntyneiden alkoholinkulutukseen liittyviä riskejä. Viimeistään tulevaisuudessa voi olettaa, että ikääntyneet käyttävät alkoholin kotiinkuljetuspalveluja. Suomessa on huolestuttu siitä, että ikääntyneet juovat tyyppisesti alkoholia kotona ilman seuraa (Mäkelä, P. & al. 2023.) On myös huomioitava, että ikääntyneiden kyky sietää alkoholia on huomattavasti pienempi, mistä kertoo esimerkiksi alemmat riskikulutusrajat. Jos kotiinkuljetus sallitaan, johtaa se todennäköisesti alkoholin aiheuttamien loukkaantumisten, tapaturmien ja kuolemien määrän kasvuun ikääntyvässä Suomessa.

Vaikutukset lapsiin, nuoriin ja perheisiin

Alkoholi vaikuttaa kielteisesti lapsiin ja nuoriin sekä suorasti että epäsuorasti. Lapsen ja nuoren kehitys uhkaa häiriintyä, jos hän käyttää alkoholia. Toisaalta perheessä käytetty alkoholi voi rikkoa turvallisen kasvu ympäristön. Esityksen mukaista muutosta tulee tarkastella erityisesti lasten ja nuorten silmin, koska vaikutukset kohdistuvat vahvasti heihin.

Esityksen arvioinnissa todetaan, että nuorten alkoholinkäytön vähenemiseen yksi keskeisesti vaikuttanut tekijä on ollut nuorten kokema alkoholin saatavuuden vaikeutuminen (Raitasalo ym. 2018), eli käytännössä tehostunut ikärajalvonta. Ikärajalvonta vaikuttaa nuorten alkoholinkäytön aloitusiän nousemiseen, millä on merkitystä myös aikuisiän alkoholinkäyttötapoihin (Härkönen & Mäkelä 2022) ja edelleen haittoihin.

Tutkimusnäytön mukaan alkoholin kotiinkuljetus lisää alaikäisten mahdollisuuksia saada alkoholia haltuunsa, vaikka kuljetusta järjestävät toimijat vakuuttavat toteuttavansa ikärajalvontaa (mm. Noel, J. K., & Rosenthal, S. R., 2023). Ostajan iän tarkastus tilaushetkellä ei poista sitä mahdollisuutta, että toimituksen yhteydessä kuljettajalle oven avaa alaikäinen. Saatavuuden lisääminen ja alkoholin laajamittainen kotiinkuljetus heikentävät lasten ja nuorten hyvinvointia sekä vaarantavat nuorten alkoholinkulutuksen laskevan trendin.

On huomioitava, että kulutuksen ja ostamisen siirtyessä kasvavassa määrin kotiin, aikuisten tietoisuus siitä missä lapsi on tai mitä lapsi tekee, voi heikentyä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että aikuisten juodessa alkoholia kotona heidän kykynsä valvoa lapsia heikkenee (Freisthler, B. ym. 2015).

Usein ajatellaan, että haittoja syntyy vain perheille, joissa on alkoholin suurkuluttajia. Vanhempien alkoholinkäytöstä kärsiviä lapsia on kuitenkin eniten tavallisissa työssäkäyvissä perheissä, joista alkoholinkäyttöön liittyviä ongelmia ei heti ulospäin huomaa.

Suomessa on noin 89 000 lasta, jonka vanhemmista vähintään toisella on ollut vakava, hoitoa vaatinut päihdeongelma ennen lapsen täysi-ikäisyyttä. Luku vastaa peräti 8,7 prosenttia kaikista alaikäisistä lapsista. Suurimmalla osalla vanhemmista taustalla on alkoholiongelma (Raitasalo, K. 2024). Todennäköisesti vanhemman päihdeongelman kanssa eläneitä lapsia on vielä edellä mainittua yksinomaan rekisteritietoihin perustuvaa arviota enemmän.

Rekisteritietojen avulla voidaan tunnistaa vain vakavimmat tapaukset sekä ne henkilöt, jotka ovat hakeutuneet hoitoon ja saaneet sitä. Lasinen lapsuus -kyselyn mukaan noin yksi neljästä aikuisvastaajasta kertoi kokeneensa lapsuudenkodissaan liiallista päihteiden käyttöä. Eri maiden arvioiden mukaan vanhempiensa alkoholiongelmistä kärsivien lasten määrä vaihtelee 19 prosentista 32 prosenttiin. Esimerkiksi Ruotsissa osuus on arviolta noin 20 prosenttia (Ramstedt, M. & ym. 2019).

Nykyisessä esityksessä ei rajattaisi kotiin kuljetetun alkoholin määrää, mikä voi lisätä kotona säilytettävän alkoholin määrää. Alkoholin kotiinkuljetuksen on havaittu lisäävän myös hankitun alkoholin määrää. Kotona säilytetyn alkoholin määrän on puolestaan havaittu olevan yhteydessä lasten ja nuorten alkoholikokeiluihin. (Komro, K. A & ym. 2007).

Lastensuojelun tilanne on huolestuttava jo ennen alkoholin kotiinkuljetusta

Lastensuojelun resurssitilanne on jo nyt huolestuttava, eikä kestä alkoholin lisäämää kuormitusta ilman vakavia lasten kasvua ja kehitystä vaarantavia seurauksia. Vuonna 2023 lastensuojeluilmoitus tehtiin 110 269 lapsesta eli yli 10 prosentista lapsia (kasvua edellisestä vuodesta 11 %) (Forssell, M. & Kuoppala, T. 2024).

Vanhemman alkoholiongelma lisää huomattavasti riskiä sille, että lapsi joutuu sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Vanhemman alkoholin ongelmakäyttö ja siihen liittyvä väkivaltaisuus ovat yleisimmät syyt lapsen huostaanotolle. Vuonna 2023 kodin ulkopuolelle sijoitettuja oli 11 300 lasta ja näistä kiireellisesti sijoitettuja 4 873 lasta (kasvua edellisestä vuodesta 8 %). Uudistus tulee todennäköisesti lisäämään työmäärää lastensuojelussa.

Vuonna 2019 Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun kustannukset olivat yhteensä yli 400 miljoonaa euroa, mikä tarkoitti yhtä lastensuojelun asiakasta kohden 12 248–24 908 euroa kaupungin mukaan.

Alkoholin saatavuuden kasvu tavalla tai toisella on yhdistetty myös perhe- ja lähisuhdeväkivallan määrään, eikä väkivallan lisääntymistä kaikissa tutkimuksissa ole pystytty selittämään esimerkiksi sosioekonomisilla tekijöillä. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrien määrä saattaa siten nousta, kun alkoholin kotiinkuljetus helpottaa alkoholin saatavuutta.

Suhde etäostoon ja -myyntiin ulkomailta

Usein alkoholin kotiinkuljetuksen sallimista perustellaan sillä, että jo nyt Suomesta voidaan tehdä etäostoja ulkomaalaisista verkkokaupoista, jotka toimitetaan kotiovelle. Etäostoihin liittyvät samat yllä olevat ongelmat ja myös etäostojen osalta tulisi selvittää tarkemmin, miten esimerkiksi ikärajoja tai päihtymystä valvotaan, kun ulkomailta tilatut juomat luovutetaan tai kuinka paljon ostetusta alkoholista päättyy nuorten käsiin.

Kotimaisen kotiinkuljetuksen yhtenä suurena ongelmana on kuitenkin, että se mahdollistaisi alkoholin pikakuljetukset jopa saman päivän aikana. Pikakuljetukset mahdollistavat pidemmän yhtäjaksoisen alkoholin juomisen. Etäostojen saapumisessa voi kestää sen sijaan useampi päivä, mikä hieman vähentää etäostoihin liittyviä riskejä verrattuna pikakuljetuksiin. Mikäli lainsäädäntöä kuitenkin viedään eteenpäin niin alkoholi pikakuljetuksia saman vuorokauden aikana ei tulisi sallia. Lakiin tulisi säätää selkeä aikaraja, jolla varmistetaan, etteivät kuljetukset toteudu saman vuorokauden aikana.

Esityksessä on tarkasteltu eri maiden lainsäädäntöä kotiinkuljetuksen osalta osin puutteellisesti, koska toimituksella on erilaiset haitat riippuen toimitusajasta. Vaikutusten arvioinnissa tulisi tarkastella, kuinka monessa maassa on mahdollistettu alkoholin pikatoimitukset.

Jos uudistus päädytään toteuttamaan, niin siinä tulisi huomioida seuraavat asiat:

Jos kotiinkuljetus tahdotaan kuitenkin sallia edellä mainituista haitoista huolimatta, EHYT esittää, että uudistus toteutetaan alueellisena pilottina esimerkiksi valikoidussa kaupungissa tai yhdellä hyvinvointialueella. Tällä tavoin pystytään toteuttamaan koeasetelma, jossa uudistuksen vaikutuksia pystytään seuraamaan suhteessa verrokkiryhmiin sekä kehittämään valvontajärjestelmää vastaamaan todellisia ongelmakohtia. Vastaavanlainen pilotti toteutettiin Ruotsissa, kun kotiinkuljetus sallittiin Systembolagetille.

EHYT kiittää, että esityksessä on pidättäytytty vähittäismyynnin rajoituksissa, eikä kotiinkuljetusta avattaisi alkoholilain poikkeusten mukaisesti esimerkiksi tuotteille, jotka ylittävät vähittäismyynnin prosentti- ja valmistustaparajoitukset. Mikäli juomat avataan tiloilta tai panimoilta kotiin kuljetettavaksi, asetetaan alkoholimonopolin kansanterveydellinen asema kaltevalle pinnalle. Tämä olisi vastoin pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaa, jossa todetaan yksiselitteisesti, että ”hallitus ei muuta Alkon kansanterveydellistä asemaa”.

EHYT esittää, että tilausta ei olisi mahdollista saada pikatoimituksella. Laissa tulisi säädellä, että alkoholia sisältävä tilaus voidaan toimittaa vasta seuraavana päivänä. Tällä tavoin pystytään ehkäisemään juomisen jatkumista sekä riskikäyttäjille kohdistuvia haittoja. Esityksessä tulisi myös rajata kerralla toimitettavan alkoholin määrää.

EHYT katsoo, että alkoholikauppaa käyvän yrityksen on vastattava toiminnan lainmukaisuudesta koko toimitusketjussa. Vastuun alkoholin toimittamisen lainmukaisuudesta tulisi aina kuulua alkoholikauppaa harjoittavalle yritykselle, ei pelkästään alkoholin toimittajalle. Kuten lakiesityksen yritysvaikutuksia koskevassa osuudessa todetaan, ruokalähettiläpalvelut käyttävät usein itsenäisiä yrittäjiä ja toimivat alustataloudessa. He eivät ole palkattua henkilökuntaa, joten heillä ei ole myöskään työsuhteen sisältämää turvaa. Esityksessä jääkin epäselväksi mikä on alustatalouden toimijoiden rooli kokonaisuudessa. Vastuuta ja seuraamuksia ei tule sysätä yksittäisille haavoittuvassa asemassa oleville pikalähetille.

EHYT pitää välttämättömänä, että jos toimituslupamallia edistetään, luvalla asetetaan tiukat ehdot ja vaatimukset sekä sanktiot. Lakiesityksestä herää kysymys, vaaditaanko lupa myös toimituksissa, joiden toimittaja on ulkomaalainen yritys tai miten laki suhtautuu ulkomaalaisista verkkokaupoista toimitettaviin alkoholijuomiin.



Toimiluvassa tulee säätää tarkat vaatimukset, joita koulutuksessa on oltava. Valviran tulee valvoa osaamista. Lupa tulee säätää määräajaksi, jonka jälkeen se tulee uusiksi. Näin varmistetaan, että luvanhaltijalla on ajantasainen tieto velvoitteista ja lainsäädännöstä.

EHYT pitää alkoholilain säännösten vastaisesta toiminnasta määrättävän seuraamusmaksuun suunniteltua 20 000 euron ylärajaa edelleen liian alhaisena verrattuna alkoholikaupan harjoittajien liiketoiminnan arvoon ja volyymiin sekä alkoholimyynnin laajentamisen mahdollisesti aiheuttamiin haittoihin nähden.

Alkoholia myydään kaikki jakelukanavat huomioiden Suomessa lähes 5 miljardilla eurolla vuodessa ja samaan aikaan yhteiskunnalle koituvat kustannukset lasketaan miljardeissa. Seuraamusmaksun suuruudessa tulisi ottaa mallia valmisteilla olevasta rahapelilaista. Siinä rikemaksu määräytyy välillä 1000–100 000 euroa ja oikeushenkilölle määrättävä seuraamusmaksu on neljä prosenttia liikevaihdosta, kuitenkin vähintään 10 000 euroa ja enintään viisi miljoonaa euroa. Rahapelilaissa pelkästään yksityishenkilölle suunnitellun seuraamusmaksun rajat ovat 3000–40 000 euroa. Seuraamusmaksussa tulisi myös huomioida, että toimijat ovat eri suuruisia, joten maksun pelotevaikute kohdistuu eri tavalla toimiluvalla toimivaan lähettiin kuin alustan omistavaan yhtiöön sekä alkoholin tosialliseen myyjään, esimerkiksi päivittäistavarakaupan ketjuun. Viranomaisella on oltava selkeä mahdollisuus myös toimitusluvan perumiseen alkoholin myyneeltä toimijalta ja kuljetuspalvelulta.

EHYT pitää ongelmallisena, että esitetty toimituslupamalli siirtää vastuun ikäraja- ja päihtymysvalvonnasta pois alkoholia myyvältä toimijalta. Ottaen huomioon, että useat pikalähetit ovat itsenäisiä yrittäjiä ja näin ollen heidän vastuunsa kasvaa kohtuuttoman suureksi ja asettaa heille kohtuuttoman turvallisuusriskin. Esityksestä herää myös kysymys, mitä tapahtuu, jos ostaja ja vastaanottaja ovatkin eri henkilö.

EHYT huomauttaa, että myyntikielloista tai -kellonajoista kiinni pitäminen ei saa johtaa edes epäsuorasti toimituksia hoitavan henkilökunnan tulonmenetyksiin. On epätodennäköistä, että lähetti kuljettaa maksetun alkoholin takaisin esimerkiksi ravintolaan, jos henkilö ei avaa ovea tai on liian päihtynyt tai myyntiaika on päättynyt.

Lakiesityksessä todetaan, että alkoholijuoman ostaja sekä vastaanottaja olisivat velvollisia todistamaan ikänsä joka kerta ostaessaan tai vastaanottaessaan alkoholia. Ikäraja tulisi todentaa aina tilauksen sekä luovutuksen yhteydessä. EHYT esittää, että toimittajan velvollisuus on myös pystyttävä luotettavasti todentamaan jälkikäteen, miten ja kuinka usein ikäraja- ja päihtymysvalvontaa on toteutettu sekä kuinka usein luovutuksesta on kieltäydytty. Tästä tulisi kerätä laajaa dataa esimerkiksi yhtenäisen järjestelmän kautta. Jos tieto on hajallaan ja yrityssalaisuuden piirissä, niin riskinä on, että lain vaikutusten arviointia on mahdotonta tehdä.

EHYT näkee ongelmalliseksi, että lakiesityksessä ei ole juurikaan käsitelty konkreettisesti, kuinka alkoholilain 37 § 2 ja 3 momentin mukaisia myyntikieltoja valvotaan. Anniskelutiloissa tai vähittäismyymälöissä henkilökunta voi tarkkailla asiakkaan käyttäytymistä pitkään, jonka pohjalta myynnistä kieltäytyminen tapahtuu. Vastaava ei ole mahdollista verkko-ostoissa tai alkoholin kotiinkuljetuksessa. Esityksessä tulisi ottaa kantaa toimituksen tekijän huolenpitovelvoitteeseen. Kuljetuksen toimittajille tulee säätää velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus ja huoli-ilmoitus, mikäli hänellä herää huoli ihmisen tai perheen tilanteesta.

EHYT korostaa, että ikäraja- ja päihtymysvalvontaa ei voi jättää ainoastaan yritysten omavalvonnanvastuulle.

EHYT huomauttaa, että esityksessä jää avoimeksi alkoholia toimittavan työntekijän vastuu. Alkoholilain 90 § osoittaa rikosoikeudellisen vastuun, mikäli myyjä rikkoo myynti- tai anniskelukieltoa. Vastaavat rangaistussäännökset tulisi osoittaa myös toimituskieltoihin.

Esityksen mukaan alkoholia voisi tilata koti- ja yritysosoitteiden lisäksi myös julkisille paikoille. EHYT huomauttaa, että alkoholin kuljettaminen julkisille paikoille lisää todennäköisesti järjestyshäiriöitä. EHYT toteaa myös, että uudistus olisi ristiriidassa järjestyslain toisen luvun 4 §:n kanssa, jonka mukaan päihdyttävän aineen nauttiminen on kiellettyä yleisellä paikalla taajamassa.

EHYT pitää perusteltuna sitä, että alkoholin toimitus ei olisi sallittua lasten ja nuorten kokoontumiseen liittyvän toiminnan järjestämispaikkaan aikana, jolloin ne ovat lasten ja nuorten käytössä. Tästä on hyviä kokemuksia tupakkakielloissa, joita on säädetty tupakkalaissa. Toimituskieltojen tulisi varmistaa, että alkoholin tilaaminen ei ole mahdollista paikoissa, jotka ovat tarkoitettu lasten tai nuorten käyttöön.

Esityksessä tulisikin tarkentaa toimituskiellot koskemaan ainakin seuraavia paikkoja:

- \* ammatillista koulutusta tai lukio-opetusta antavien oppilaitosten sisä- ja ulkotilat
- \* leikkikenttiä, joista on laadittava kuluttajaturvallisuuslain mukainen turvallisuusasiakirja
- \* lastensuojelulain tai mielenterveyslain nojalla hoitoa antavien laitosten ulkoalueita, jotka on tarkoitettu alle 18-vuotiaille; (13.4.2022/283)
- \* kaupungin tai kunnan järjestämiä liikuntapaikkoja tai nuorisotiloja

EHYT kuitenkin esittää huolensa siitä, että käytännössä toimituskieltojen valvominen näihin kohteisiin olisi haastavaa, sillä mitään kattavaa, ajantasaista tietokantaa tällaisista paikoista ei ole saatavilla eikä viranomaisilla ole mahdollisuutta valvoa luovutuksia. Karttapalvelun avulla voidaan toki kieltää tietyt alueet. Mikäli toimituskielto on voimassa ainoastaan nuorten toiminnan aikana, valvonta on vaikeaa edes teknisin toteutuksin.

EHYT esittää, että lakiin kirjataan viranomaisille ja tutkijoille laajat pääsyoikeudet osto-, myynti-, ikäraja- ja päihtymysvalvonnan tietoihin valvonta- ja tutkimustarkoituksissa.

EHYT korostaa, että viranomaisille on tärkeä myöntää mahdollisuus tehdä koeostoja toiminnan tehokkaaseen valvontaan. Laiminlyöntien mahdollisena lopputuloksena on oltava riittävän merkittävät sanktiomaksut sekä toimitusluvan menetys. Lisäksi viranomaisten resurssit tulee varmistaa, jotta valvontaa pystytään toteuttamaan tehokkaasti ja vaikutuksia arvioimaan.

Kokonaisuudessaan alkoholin kotiinkuljetukseen liittyy monenlaisia riskejä laajasti yhteiskunnassa. Alkoholin kotiinkuljetusta ei näin ollen voida pitää vain alkoholia kohtuullisesti kuluttavien tervetulleena mukavuuspalveluna.

Lähteet:

Boschuetz, N. & al. (2020). Changes in alcohol use patterns in the United States during COVID-19 pandemic. *WMJ*. 2020 Sep;119(3):171-176.

Colbert, S. & al. (2023). Cross-sectional survey of a convenience sample of Australians who use alcohol home delivery services. *Drug Alcohol Rev*. 2023 Jul;42(5):986-995.

Coomber, K & al. (2024). Characteristics of high- and low-risk drinkers who use online alcohol home delivery in Western Australia. *Drug Alcohol Rev*. 2024 Feb;43(2):407-415.

Freisthler, B., Wolf, J. P., & Johnson-Motoyama, M. (2015). Understanding the role of context-specific drinking in neglectful parenting behaviors. *Alcohol Alcohol*. 2015 Sep;50(5):542-50.

Forssell, M. & Kuoppala, T. (2024). Lastensuojelu 2023. Joka kuudennesta teinistä tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024043024171>. Tilastoraportti, SVT:19/2024

Grossman, E. R., Benjamin-Neelon, S. E., & Sonnenschein, S. (2022). Alcohol consumption and alcohol home delivery laws during the COVID-19 pandemic. *Substance abuse*, 43(1), 1141–1146.

Huckle, T. & al. (2021). Online alcohol delivery is associated with heavier drinking during the first New Zealand COVID-19 pandemic restrictions. *Drug Alcohol Rev.* 2021 Jul;40(5):826-834

Härkönen J & Mäkelä P (2022). Elaborating the association of age at first drink with risky drinking: results from a cross-sectional survey. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 29(6), 694–701.

Komro, K. A & al. (2007). Effects of home access and availability of alcohol on young adolescents' alcohol use. *Addiction*. 2007 Oct;102(10):1597-608.

Livingston, M. (2011). A longitudinal analysis of alcohol outlet density and domestic violence. *Addiction*. 2011 May;106(5):919-25.

Klostermann, K. C., & Fals-Stewart, W. (2006). Intimate partner violence and alcohol use: Exploring the role of drinking in partner violence and its implications for intervention. *Aggression and Violent Behavior*, 11(6), 587–597.

Mair, C. & al, (2013). Drinking context-specific associations between intimate partner violence and frequency and volume of alcohol consumption. *Addiction*. 2013 Dec;108(12):2102-11.

Miettinen, A. & Rantapuska, E. 2018. Numerot puhuvat. Kuinka tehokkaasti alkoholin aiheuttamia taloudellisia tappioita työpaikoilla voisi vähentää? Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Mäkelä, P., Härkönen, J., & Lintonen, T. (2023). Drinking in the home: What does it entail for younger and older Finns? *Drug Alcohol Rev.* 2023 Jul;42(5):1004-1012.

Nielsen, M. B., Christensen, J. O., & Knardahl, S. (2021). Working at home and alcohol use. *Addict Behav Rep.* 2021 Dec;14:100377.

Noel, J. K., & Rosenthal, S. R. (2023). Impact of alcohol home delivery and other methods of obtaining alcohol in young adults. *Alcohol Alcohol.* 2023 Nov 11;58(6):606-611.

Raitasalo K ym. (2018). What is going on in underage drinking? Reflections on Finnish European school survey project on alcohol and other drugs data 1999-2015. *Drug Alcohol Rev.* 2018 Apr;37 Suppl 1:S76-S84.

Raitasalo, K. (2024). Miten yleisiä perheiden päihdeongelmat ovat? Tutkimuksesta tiiviisti 23/2024. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ramstedt. M (red). (2019) Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? – Resultat från en systematisk litteraturöversikt. Rapport 185. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Sherk et al., (2023). The public-private decision for alcohol retail systems: Examining the economic, health, and social impacts of alternative systems in Finland. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs.* 2023;40(3):218-232

Sornpaisarn, B., Shield, K. D., Österberg, E. & Rehm, J. (toim.) (2017). Resource tool on alcohol taxation and pricing policies. Geneva: World Health Organization.

Stockwell et al., (2019). Finnish alcohol policy at the crossroads: The health, safety and economic consequences of alternative systems to manage the retail sale of alcohol. British Columbia: Canadian Institute for Substance Use Research, University of Victoria.

Valvira (2024). Selvitys alkoholijuomien kotiinkuljetuksen mahdollistamisesta.

WHO (2012). European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012-2020. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe

WHO (2021). Making the WHO European region SAFER. Developments in alcohol control policies, 2010-2019. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

Mikkonen Juha  
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

Luoto Heikki  
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry